

KOSTEL SV. JAKUBA V HOSTOUNI

ZDENĚK PROCHÁZKA

Kostel sv. Jakuba většího v Hostouni na Domažlicku patří k památkám, jejichž poznání zůstáváme prozatím mnohé dlužni. V literatuře je kostelu, popisovanému jako barokní novostavba, věnováno pouze několik vět (Poche, 1977, s. 445).

Předmětem této studie jsou poznatky z průzkumu kostela, který se na přelomu r. 1999 až 2000 soustředil především na nově objevené konstrukce středověké kostelní věže.

S prvními zmínkami o Hostouni se setkáváme v roce 1238, kdy ji vlastnil velmož Gumpert. Jeho potomci drželi rodový statek až do prvních desetiletí 15. století. Ve 13. století patřili hostouňští zemané k významným členům královské družiny a spravovali i statky v sousední Horní Falci. Lze proto předpokládat, že nejstarší kostelík existoval v Hostouni již v době bájeného Gumperta. Nejstarší historické zmínky o kostelu se vztahují k roku 1360, kdy podací právo ke svatyni drželi Pavlík, Protivec a Zdeněk z Hostouně. V roce 1361 zakoupil Protivec od příbuzných všechny díly Hostouně a spojil je v jeden celek. Po Protivcově smrti před rokem 1388 přechází Hostouň na jeho nezletilého syna Racka.

Nejpozději za Protivce, případně jeho syna, byly v Hostouni položeny základy ke stavbě na svoji dobu rozměrného gotického kostela doplněného monumentální věží, která tvoří již více než 6 století jedinou dominantu Hostouně. Historické zápisy nám Racka představují jako člověka, který svědčil při stvrzování řady kostelních nadací. V roce 1404 zřídil v Hostouni s knězem Pavlem kaplanské místo a obdaroval je platem (Sedláček, 1893, s. 110 - 111). Roku 1412 se s ním setkáváme v souvislosti se jmenováním nového faráře pro kostel v Hostouni. Zemřel před rokem 1423, kdy se již jako majitel Hostouně vyskytuje Ctibor z Volfštejna. Po celé 15. a následující 16.

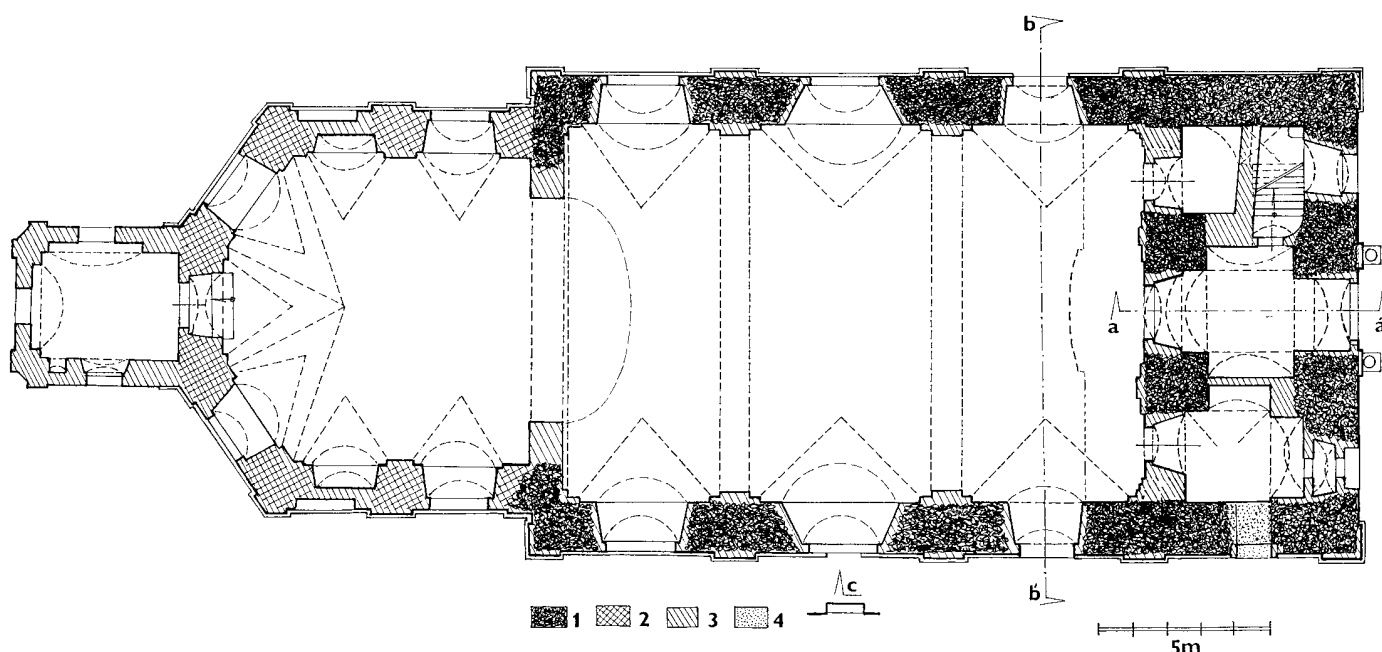
Obr. 1: Hostouň, kostel sv. Jakuba na prvním vyobrazení z 1. pol. 17. stol., jehož děj se vztahuje k roku 1427 (depozitář zámku v Horšovském Týně).

Obr. 2: Hostouň, kostel sv. Jakuba na druhém vyobrazení z 1. pol. 17. stol. Dobře patrné je hrázdné polopatro kostela. Na tomto vyobrazení je polopatro od zdiva poměrně výrazně odsazeno a budí spíše dojem obranného podsebití (depozitář zámku v Horšovském Týně).

století nemáme o hostouňském kostele žádné významnější zprávy.

V roce 1623 zakoupila hostouňské panství Kristina Korula Černínová s manželem Protivou Černínem z Chudenic. Za nich na Hostouni ožila stará legenda o zázračných hostiích zneuctěných Židy, která vedla majitele panství k tomu,

Obr. 3: Hostouň, analytický plán s vyznačením předpokládaných stavebních fází kostela. Zdivo: 1 - gotické, 2 - neurčené, patrně ještě středověké, s výraznými barokními úpravami v horních partiích, 3 - barokní, 4 - novodobé (zaměření pásmem z r. 1999).

Obr. 4: Hostouň, pohled na městečko s kostelem v 70. letech 19. stol., kresba podle staré fotografie z hostouňské obecní kroniky.

že obnovili kapli Těla Kristova položenou v těsné blízkosti hostouňského kostela (Sedláček, 1893, s. 111 - 112). Ze stejné doby pocházejí i dva rozměrné obrazy, na nichž je namalován zázrak s hostií.¹⁾ Podoba kostela, který je na obraze ztvárněn dvakrát, je velice realistická a představuje kostel

1) Starý příběh je zaznamenán pouze na základě údajů převzatých z dnes již špatně čitelného textu pod obrazy.

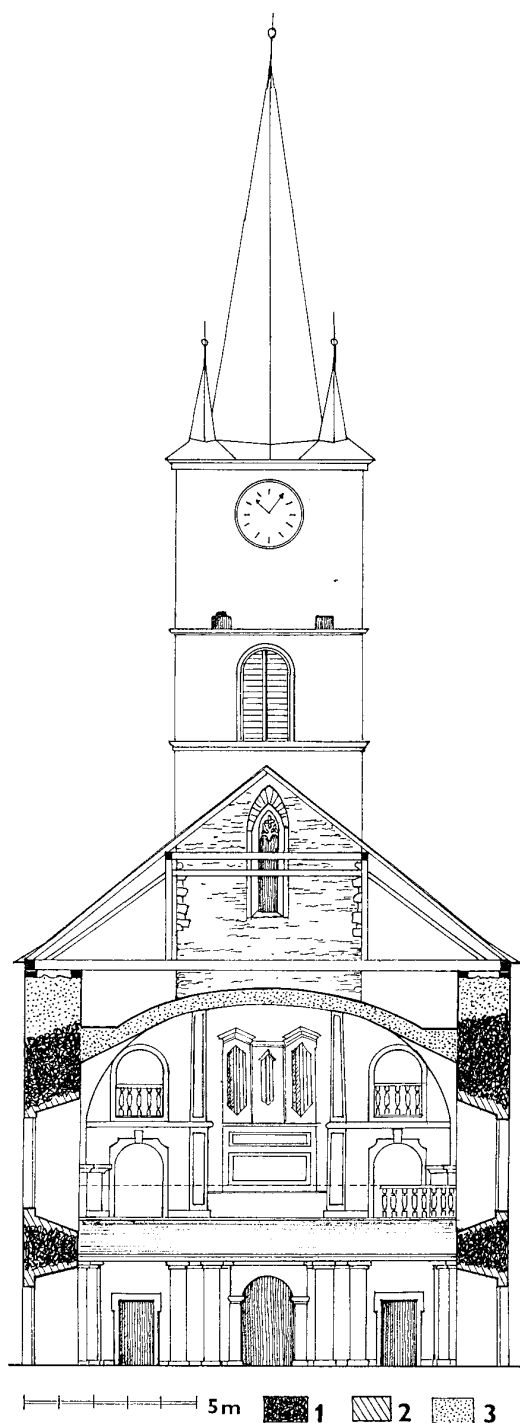
Pověst říká, že v roce 1427 odnesli bernartičtí a hostouňští Židé z kostela v nedalekých Bernarticích sedm posvěcených hostií. Doma do nich bodali vidličkami a noži, až z nich vytryskla krev. Toho se ulekli a hostie zahrabali do křoví na okraji Hostouně. Druhý den tudy vedl ovčák ovce na pastvu. Když ale přišli na místo, kde byly zahrabány hostie, klekly ovce na kolena a nechtěly jít dál. Lidé pátrali po příčině tohoto zázraku, našli v křoví zahrabané hostie a zadrželi viníky, kteří pak byli zaživa upáleni. Od té doby se na hostouňském panství nesměli Židé usazovat. Příběh spadá do období, kdy Hostouň vlastnili rytíři z Volf-

v období 30. let 17. století (obr. 1, 2). Věž, loď i presbytář gotického kostela zachyceného na obraze byly jen minimálně upravovány a zobrazují kostel v podobě po renesanční úpravě, přibližující se vizuálně jeho současnému stavu. Na vyobrazení je zachyceno hrázďené polopatro (podsebití?), které probíhá téměř po celém obvodu kostelní stavby a je přerušeno pouze věží. Tento obranný prvek získal kostel patrně až v průběhu 16. století, kdy byla zřejmě zvýšena i věž, která je rovněž doplněna obranným ochozem. Kostelní areál se hřbitovem byl obehnan hradbou a přístupný dvěma branami. V obvodové hradbě jsou viditelné pravidelně rozmístěné klíčové střilny.

Následujících sto let zprávy o kostele opět chybí. V roce 1656 kupují hostouňský statek horšovskotýnský Trauttmansdorffové, čímž Hostouň ztrácí trvale samostatnost. Teprve v roce 1731 dochází k výrazné barokní přestavbě kostela, která je datována chronogramem vyrytým nad hlavním vstupem do kostela. Ta-

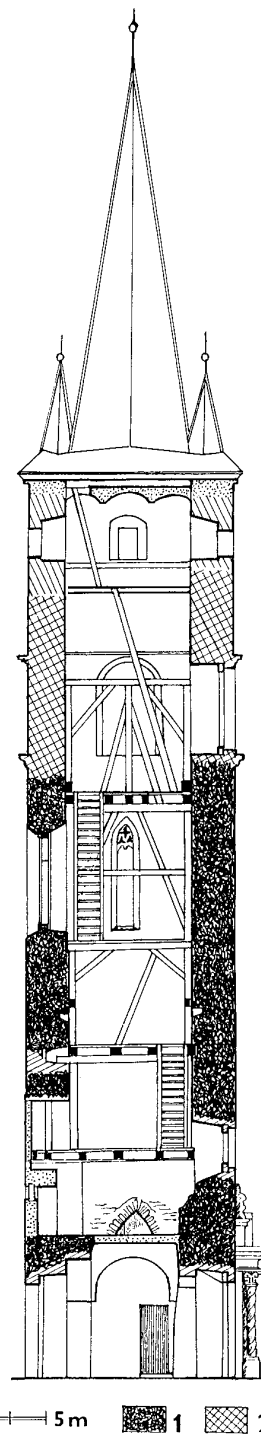
stejna. Na místě nálezu hostií byla na paměť postavena malá kaple Těla Kristova.

Zapomenutý příběh ožil počátkem 17. století, když Hostouň vlastnila Kristina Kordula Černínová, rozená z Helmaku se svým manželem Protivou Černínem z Chudenic. Patrně právě Kristina Kordula nechala namalovat dvě rozměrná plátna (360 × 150 cm) rozdělená vždy na tři samostatné výjevy. Na nich je vymalován tragický příběh upálení Židů doplněný veršovanou legendou. Vedle hostouňského kostela přináší realistické vyobrazení kostela a tvrze v Bernarticích i zámku v Hostouni. Obrazy restaurované v letech 1996 - 1997 jsou nyní uloženy ve sbírkách zámku v Horšovském Týně.

Obr. 5: Hostouň, kostel sv. Jakuba, příčný řez lodí (b - b') s pohledem na empory a věž, náčrt situace z r. 2000. Zdivo: 1 - gotické, 2 - barokní, 3 - po roce 1877.

ké k této stavební aktivitě dochází pod určitým tlakem další z hostouňských náboženských legend. Tentokrát se jednalo o zázračnou sošku Bolestné Matky Boží - piety, která byla umístěna v malé dřevěné kapli u městečka. Sošku hromadně uctívali okolní věřící, což nelibě nesla arcibiskupská konzistoř, která ji nechala roku 1727 přenést do farního kostela (Royt, 1999, s. 63 - 64). V příštím roce přijela do Hostouně arcibiskupská komise, která měla přezkoumat zázraky soškou způsobené. Na základě podkladů a zpráv zasílaných na pražské arcibiskupství ještě v roce 1729 byla zázračná moc sošky s největší pravděpodobností prokázá-

Obr. 6: Hostouň, kostel sv. Jakuba, řez věží (a - a') s pohledem na jižní stěnu, zaměření r. 2000. Zdivo: 1 - gotické, 2 - patrně renesanční, 3 - barokní, 4 - z konce 19. stol.

na. Součástí obsáhlého spisu, který komise vyhotovila, je rovněž vyobrazení hostouňské piety (obr. 10), které se shoduje s podobou sošky Bolestné Matky Boží umístěné dodnes v hostouňském kostele.²⁾ Zkrátka nepřišel ani hostouňský kostel, který byl zanedlouho opraven a opatřen novým portálem. Slavnostního procesí, při němž měla být soška oficiálně umístěna v kostele se roku 1729 zúčastnil i majitel panství a patron kostela hrabě František Norbert Trautt-

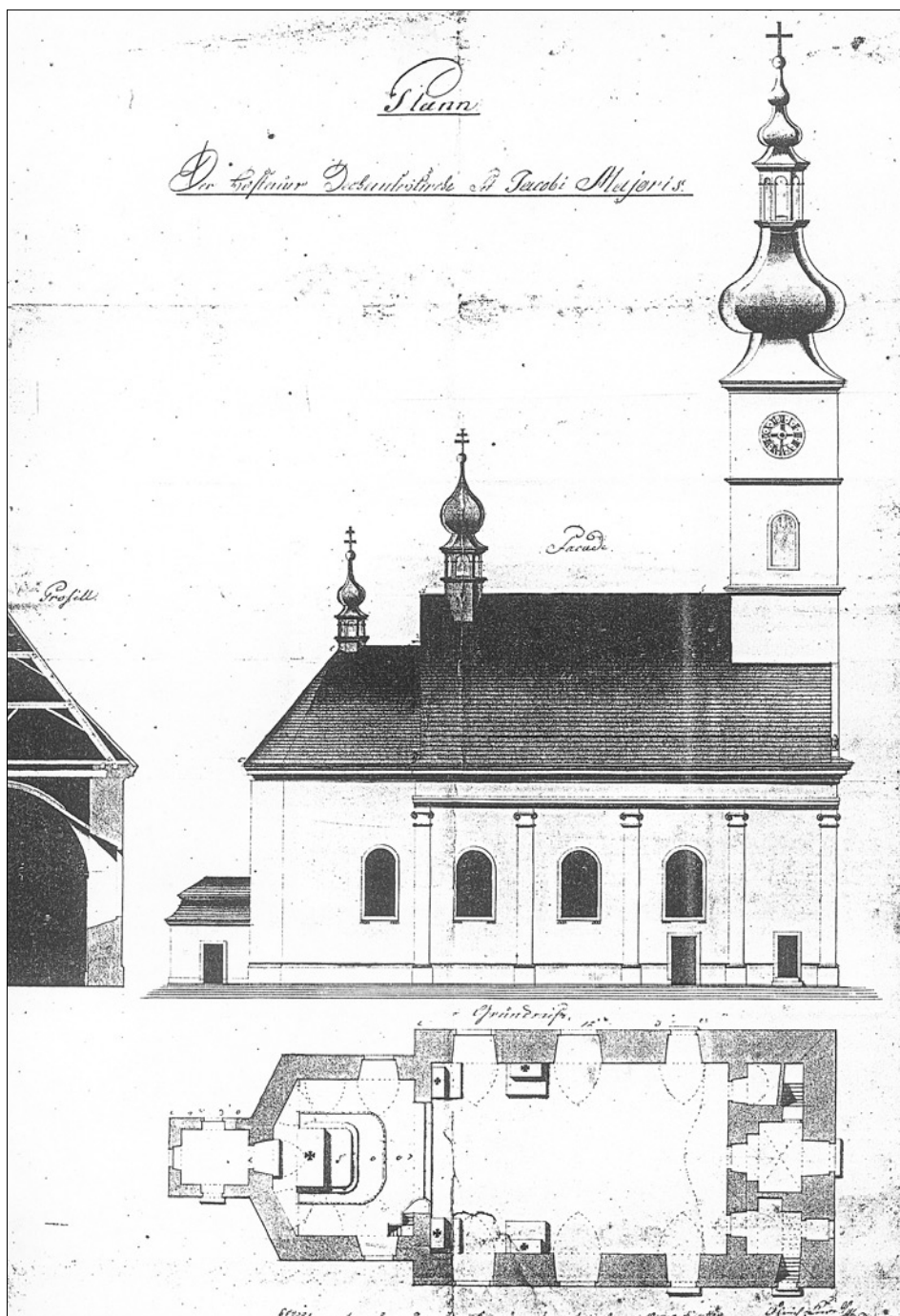
²⁾ Spis s vyobrazením piety je uložen v SÚA Praha, fond APA-C 112/1, karta 2055. Za upozornění na tento materiál děkuji PhDr. Heleně Klímové.

mansdorff (Liebscher, 1913, s. 468 - 470). Ve stejném roce dochází i k opravám farního areálu jak dokládá letopočet 1729 na portálu farní branky a snad i k zásadní přestavbě fary. O dva roky později získává zbarokizovaný kostel nákladný portál s tordovanými sloupy, které nesou kladí, na němž je umístěna socha zázračné Matky Boží z Hostouně a nápis s chronogramem.

Informace o opravě uskutečněné na kostele v roce 1796 přináší materiály ze SOA Plzeň, pobočka Klatovy. Poměrně rozsáhlá oprava se týkala výměny střešní krytiny včetně latí a obnovy omítek na celém kostele i věži. Založeno a vystavěno bylo nové kamenné schodiště na kůr a dřevěné schodiště věže včetně podlah a zvonové stolice. Z této přestavby pochází rovněž kamenná kostelní dlažba a sokl sestavený ze žulových desek, který obíhá kolem celého kostela. Součástí rozpočtu byla také skica kostela, která se bohužel nedochovala.³⁾

Další z oprav, datovanou do roku 1808, zaznamenávají opět archiválie uložené ve fondu Velkostatek Horšovský Týn.⁴⁾ Oprava se tehdy soustředila jen na obnovu střešní krytiny, věžní bání poničené bleskem, fasád a hřbitovní zdi. Součástí rozpočtu je i kresebná dokumentace. Stav kostela na ni zachycený se od dnešního liší pouze v zastřešení věže vrcholící cibulovou bání (obr. 7). Kostel v této podobě přináší také obecní kronika Hostouně (obr. 4) nebo vyobrazení K. Liebschera v Sedláčkových Hradech, 1893, s. 113 (obr. 16).

Poslední výrazné opravě kostela předcházela ničivý požár, který v Hostouni propukl 19. srpna 1877 kolem 11 hod. noci. Při požáru vyhořela kostelní věž, v níž byly zavěšeny tři zvony, které se částečně roztavily a z části roztříštily pádem do spodních prostorů věže.⁵⁾ Zřítla se rovněž klenba kos-

Obr. 7: Hostouň, kostel sv. Jakuba, dokumentace opravy kostela z r. 1808 (SOA Plzeň, pobočka Klatovy).

telní lodi nebo její podstatná část a prorazila poklop gutštejnské hrobky, v níž byly nalezeny dvě historické rakve (Procházka, 1990, s. 39 - 40).

Podrobný popis požáru a rozpis jednotlivých položek na opravu kostela obsahuje hostouňská farní kronika⁶⁾ a materiál uložený ve fondu Velkostatek Horšovský Týn. Odtud se dozvídáme, že k nejvýznamnějším položkám rekonstrukce patřilo vyhotovení hlavního oltáře, který vyrobil údajně za

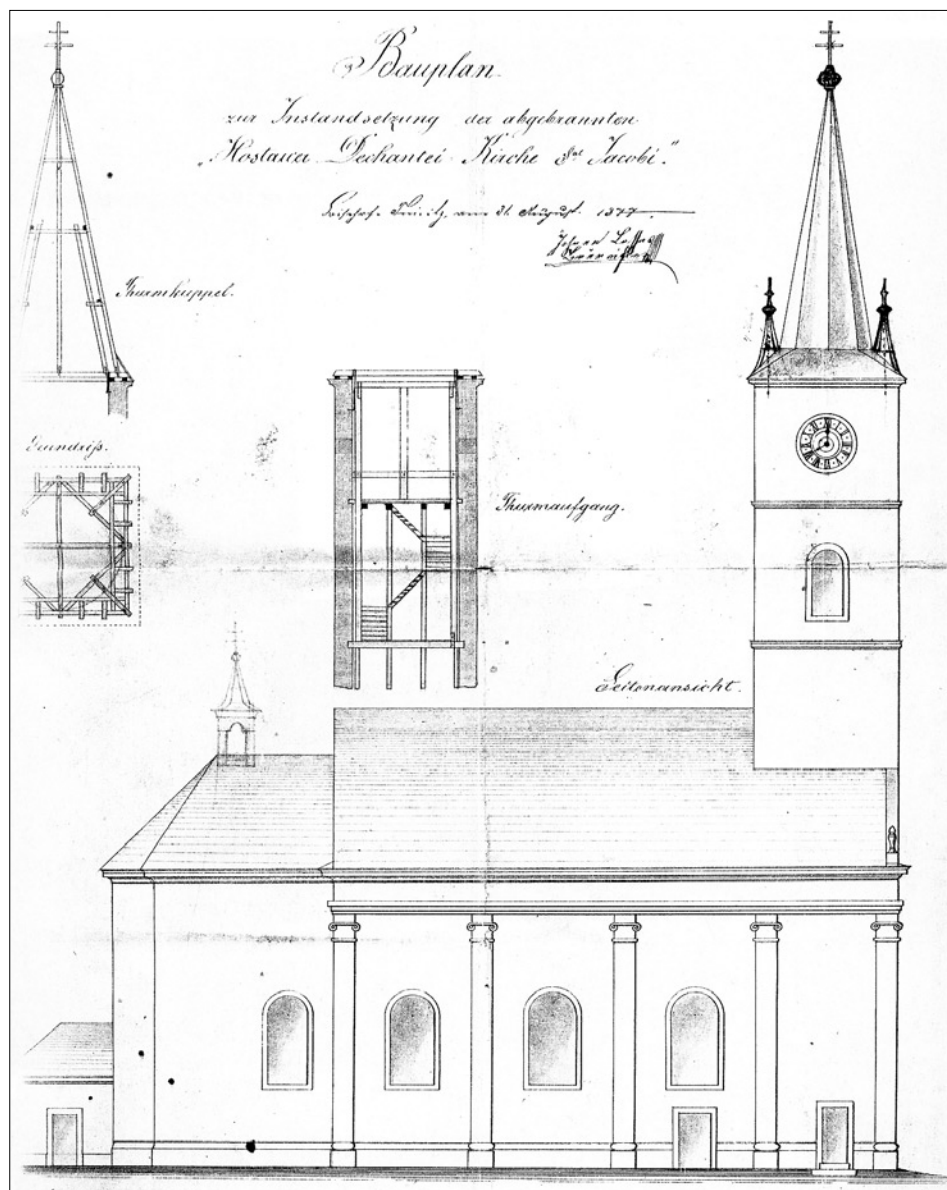
3) Rozpočet na opravu je uložen ve fondu Velkostatek Horšovský Týn, karton 370 v SOA Plzeň, pobočka Klatovy.

4) Archiválie včetně rozpočtů jsou uloženy ve fondu Velkostatek Horšovský Týn, karton 257 a 365 v SOA Plzeň, pobočka Klatovy. Dokumentaci vypracoval stavební správce panství Ulrich Knödl, který vyhotovil i dokumentaci k opravě kostela Všechny svatých v Horšově (Procházka, 1998, s. 91).

5) Informace o stáří nejstaršího z hostouňských zvonů, které byly zničeny požárem v roce 1877, se podle údajů jednotlivých autorů značně rozcházejí. Sommer, 1839, s. 183 datuje nejstarší zvon do roku 1483, Liebscher, 1913, s. 469 do roku 1453 a kolektiv autorů ve svém díle z ro-

ku 1911, s. 488 udává dokonce rok 1403. Ačkoli by se právě tento rok nejlépe hodil pro hypotézu o dokončení kostela v roce 1404, je nejméně věrohodný. V datování dvou mladších zvonů do roku 1536 a 1562 se uvedení autoři shodují.

6) Hostouňská farní kronika: Hostau - Pfarrbuch (Gedenkbuch der Dechanten Hostau), Aufgenommen im Jahre 1836, Fortsetzung des Memorabilienbuches vom Jahre 1634, s. 54 - 57 (za pomoc při překladu německých archivních pramenů děkuji M. Bretlové a A. Kondrysovi).

Obr. 8: Hostouň, kostel sv. Jakuba, část dokumentace pro obnovu kostela z r. 1877. V této podobě se kostel vyjma drobných úprav udržel dodnes (SOA Plzeň, pobočka Klatovy).

1 600 zlatých sochař Veselý z Prahy. Oba postranní oltáře dodal za částku 600 zl. truhlář J. Urban. Výmalba klenby presbytáře a posléze i lodi byla svěřena domažlickému malíři Ignáci Amerlingovi. Z hostouňské cihelny bylo dodáno 19 500 ks cihel a 20 000 ks tašek. Nové litinové zvony nechala vrchnost vyhotovit v Bochumi ve Vestfálsku, kam byly odvezeny i zvony zničené při požáru. Ze slevárny byly přivezeny a na hostouňskou věž vytaženy 4 nové zvony. Rozpočty oprav jsou doplněny i o kresebnou dokumentaci, která sice vychází ze staršího zaměření porušeného v již zmíněném roce 1808, ale přináší i detaily nově budovaných konstrukcí zničených požárem. K nim náleží půdorys krovu, řez lodi s vyznačením nových kleneb, pohled na kostel s věží opatřenou jehlancovým krovem, detail věžního schodiště a plán kostela s vyznačenou dostavbou krucht⁷⁾ (obr. 8). Touto vynucenou rekonstrukcí zájem o hostouňský kostel opět na delší dobu utichl.

7) Podrobný rozpočet nákladů spojených s obnovou kostela po požáru v roce 1877 obsahuje fond Velkostatek Horšovský Týn, karton 365, SOA Plzeň, pobočka Klatovy.

Teprve v průběhu 70. let 20. století dochází k nejnnutnějším opravám kostela a restaurátorským zásahům na stropní výmalbě lodi. Při těchto pracích se pod omítkou na stěně lodi objevily pozdně gotické malby, jejichž restaurovaná podoba je dochována. U severní zdi lodi stával novodobý oltářík, při jehož likvidaci přišli dělníci na náhrobník Jindřicha a Kateřiny Buděšických z Buděšína, který ležel v hloubce cca 1 m pod podlahou lodi (Procházka, 1990, s. 40). Ve výkopu vytvořeném při odstranění oltářní menzy bylo objeveno několik dalších náhrobníků, neměly však české nápisy, a proto nebyly ze záspy vyňaty. K zajímavým nálezovým situacím došlo i na vnější fasádě severní lodi, kde byla objevena 2 - 3 gotická okna, jejichž hrotité záklenky převyšovaly vrcholy dnešních barokních oken. Při těchto opravách objevili zedníci ve středu této zdi i gotický portál, který zůstal jako jediný z objevených architektonických prvků gotické stavby odkryt a uchován.

Popis kostela

Kostel sv. Jakuba uzavírá úzké hostouňské náměstí v jeho nejvýše položené západní části. Na severu přiléhá ke hradbě, která uzavírala areál bývalého hřbitova pozemek s barokní farou. Jen několik kroků od kostela na severozápad stával v minulosti

kostelík Těla Kristova.⁸⁾ Celkovou situaci okolí z roku 1801 přináší mapa vrchnostenských pozemků v Hostouni, na níž je mimo areálu zámku a dvora zobrazen i kostel s farou a kaplí Těla Kristova⁹⁾ (obr. 9).

Orientovaná stavba svatojakubského kostela (obr. 3) je v lodi i presbytáři klenuta stlačenou valenou klenbou s výsečemi. Její konstrukce byly z větší části obnoveny v roce 1877. Úprava původní barokní fasády členěné prostými pilastry, které vrcholí zjednodušenými iónskými hlavicemi, je výsledkem stavebních úprav z roku 1796 a 1808.¹⁰⁾ Loď

8) Kapli nechala vystavět nebo obnovit na místě, kde údajně Židé zahrabali zneuctěné hostie, majitelka panství Kristína Kordula Černínová. V hrobce pod kaplí byl pohřben nejprve její manžel (†1634) a o rok později i nábožná donátorka. V roce 1802 byla kaple označena za zchátralou a zbořena. Náhrobní kámen obou manželů byl z podlahy kaple vyjmut a zasazen do zdi kostela Svaté Anny na Vršíčku u Horšovského Týna (Procházka, 1990, s. 36 - 37). Naproti hlavnímu vstupu do kostela lze v kamenném tarasu rozeznat místo, kterým kdysi stoupalo schodiště ke zmíněné kapli.

9) Velkostatek Horšovský Týn, mapy a plány sign. M 67, SOA Plzeň, pobočka Klatovy.

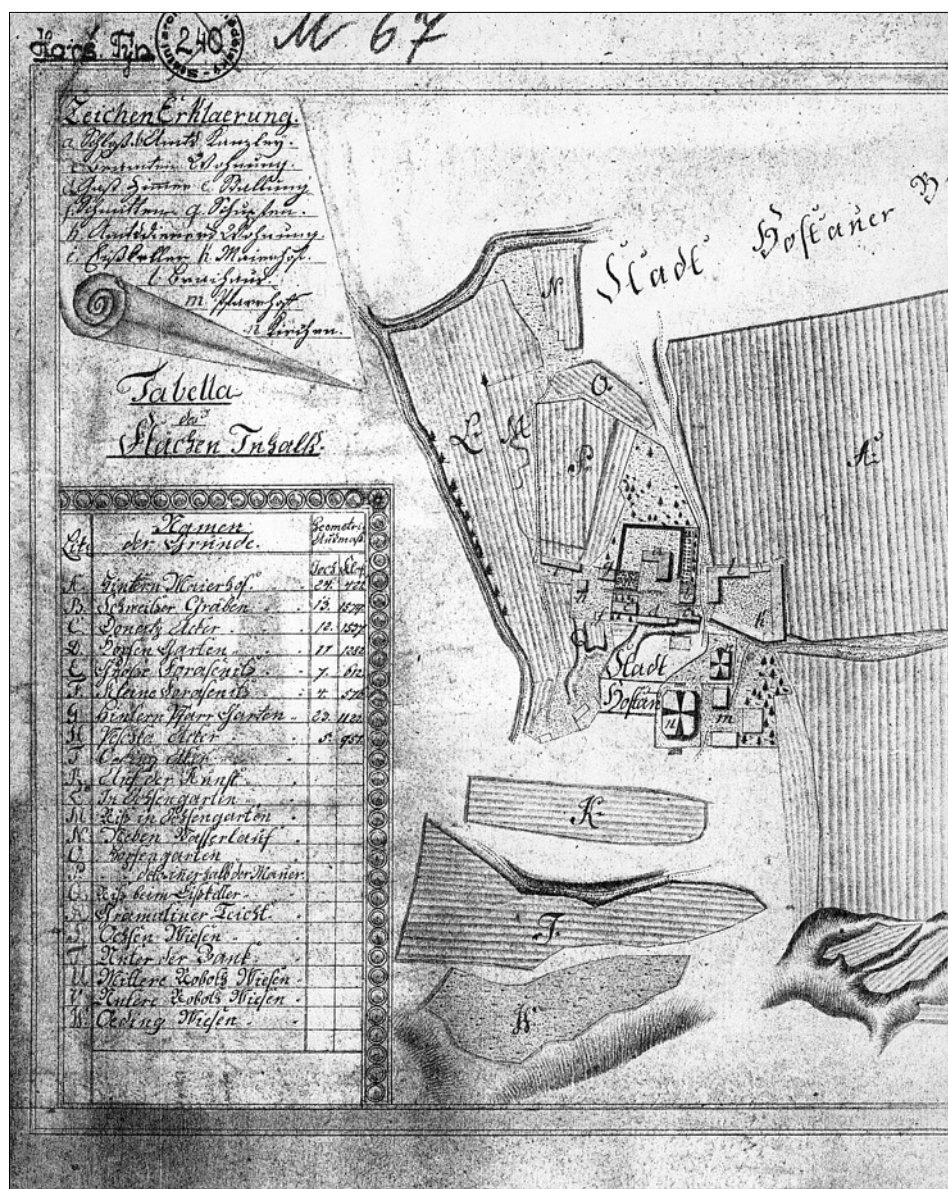
10) Velice podobnou fasádou je opatřena kaple sv. Judy a Tadeáše v blízkosti

i presbytář překrývá úsporný krov složený z jednoduchých ležatých stolic, který svojí konstrukcí prozrazuje spěch, s jakým byl po požáru kostela v roce 1877 budován. Stavební jevy, které by mohly poskytnout údaje o vývoji objektu, jsou ukryty pod vrstvami dosud velice kompaktní omítky. Architektonickým stavebním prvkem, který spolehlivě dokládá středověkou podstatu lodi je gotický sedlový portál zasazený ve středu její severní stěny (obr. 11). Již v průběhu 15. století ztratil boční vstup svoji funkci a zanikl, protože v interiéru lodi překrývá jeho zazděnou špaletu rozměrná pozdně gotická malba.

Z hlediska stavebně historického průzkumu přináší nejzajímavější informace západní průčelí kostela, v jehož středu vystupuje z krovu mohutná hranolová věž (obr. 13). Její vnější půdorys dosahuje v přízemí rozměrů 6,30 × 5,80 m. Výška pod úroveň krovu činí cca 26 m. Na bocích k věži přiléhají klenuté prostory se schodišti vedenými na kůr patrové boční empory a do věže (obr. 5).

Podle do určité míry omezených možností povrchového průzkumu tvoří konstrukce průčelí s gotickou věží kompaktní ve zdivu provázaný celek. Nic nenasvědčuje tomu (praskliny, spáry, ústupky ve zdivu), že by nároží západního průčelí byla k věži do datečně přistavěna. Mladší stáří vykazují pouze horní partie zdiva severozápadního nároží, které jsou viditelně slabší. Z této části stavby vedl v patře otvor velikosti dveřní niky směrem k dnešní farské zahradě.

Hlavní vstup do kostela prochází přízemím věže. Jeho bohatě zdobený portál je doplněn nápisem s chronogramem, vztahujícím se k roku 1731.¹¹⁾ Přízemí věže se do interiéru kostela původně otevíralo více než 4 m vysokými hrotitými pasy, jejichž záklenky byly objeveny v prvním patře věže (obr. 6). Svědky obdobně řešené a dosud zachované situace jsme např. u vstupního prostoru v průčelí kostela sv. Bartoloměje v Plzni. V roce 1877 byl na místo původní gotické klenby, zničené patrně pádem zvonů, vložen do věže plochý strop, nad nímž jsou záklenky pasů stále dobře viditelné (obr. 12). V prvním patře je založena dřevěná konstrukce věž-

Obr. 9: Hostouň, mapa vrchnostenských pozemků a staveb z roku 1801, na nichž je mimo vlastního kostela zakreslen i kostelík Těla Kristova a fara (SOA Plzeň, pobočka Klatovy).

ních pater, jejíž svislé prvky jsou fixovány cihelnými plenami, které zesilují interiérové zdivo věže v prvním a druhém podlaží o 20 - 25 cm. Dřevěné konstrukce pater včetně zvonové stolyce byly do věže vloženy po zmíněném požáru. Východní stěna druhého podlaží se do lodi otevírala valeně klenutým pasem, jehož otvor je nyní zazděn. V severní zdi třetího podlaží je patrná horní část klenby staršího vstupu, který dosahoval šířky 70 cm. Jeho záklenek je vyzděn z lomového kamene. Tento vstup ještě respektovala barokní luneta vetknutá do klenby boční empory. Kapsy po trámech původní podlahy lze předpokládat asi o 130 - 150 cm níže než je podlaha dnešního druhého patra. Čitelnost bývalého členění pater věže znesnadňuje omítka, kterou byl interiér pokryt po roce 1877. Čtvrté patro s původní gotickou zvonící patří k nejzajímavějším prostorům věže. Původně je osvětlovala tři hrotitá okna s kružbami. Dnes slouží upravené východní okno jako vstup na půdu kostela. Vrchol jižního a východního okna vyplňují téměř shodné kružby tvořené vždy dvěma trojlisty a nakoso postaveným čtyřlístem (obr. 15). Severní okno obrácené mimo areál bý-

kých Stítarech, jejíž výstavba je datována do roku 1705.

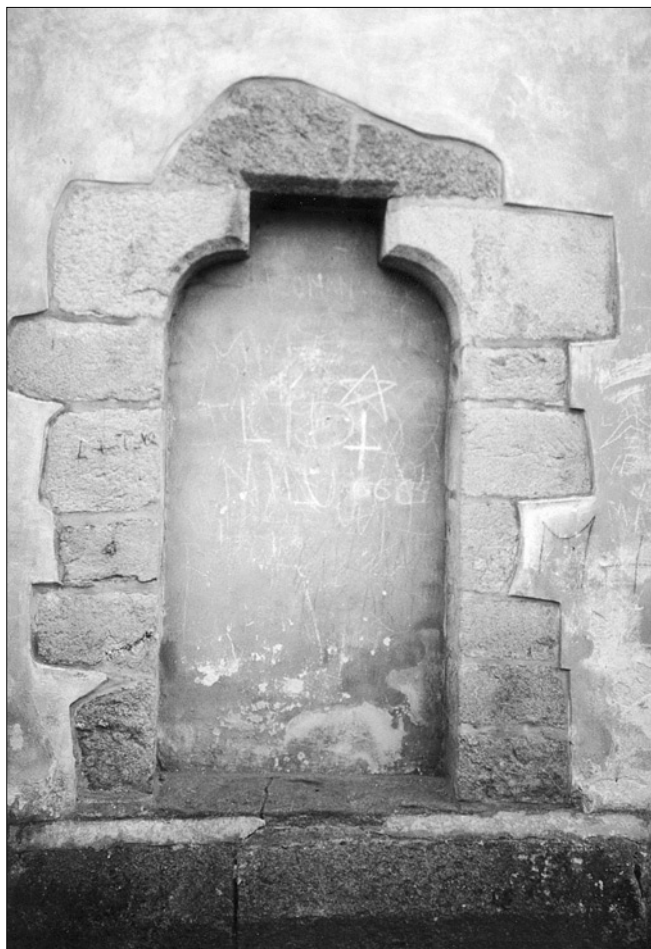
11) Latinský nápis s chronogramem: „ObLat SaCrata DoLoroae VirgInI Marlae HostoVlensI eX Voto“, který obsahuje datum 1731. Ve skutečnosti je celý nápis vytvořen z velkých písmen humanistické majuskuly. Písmena převedená při přepisu do malé abecedy netvoří chronogram.

Obr. 10: Kolorované vyobrazení Bolestné Matky Boží hostouňské z roku 1728 (SÚA Praha, fond APA).

valého městečka vyplňuje jednoduché ostění s jeptiškou. Okna v severní a jižní stěně byla při stavbě barokního krovu, který je částečně zakrývá, ve spodní polovině zazděna. Vylomené části okenního prutu leží na podlaze před východním okenním záklenkem.

Z půdy lodi je dobře patrné neomítané zdivo věže, jejíž nároží jsou od výšky parapetů gotických oken pečlivě armována (obr. 14). Na severním a jižním boku věže se zachovaly otisky staršího krovu, který známe z vyobrazení kostela datovaného do 1. poloviny 17. století, a viditelné stopy po požáru. Vztah východního kružbového okna a starého krovu se nepodařilo prokázat, je pravděpodobné, že střešní úžlabí probíhalo těsně pod jeho parapetem. Veškeré zbytky starších stavebních konstrukcí na půdě lodi i presbytáře zanikly při barokních přestavbách, kdy byl kostel po celém obvodu zvýšen. Nad gotickou zvonici leží páté patro věže s mladší zvonici, která dnes obsahuje dva zvony ulité v roce 1878. Podle vyob-

Obr. 11: Hostouň, kostel sv. Jakuba, gotický sedlový portál v severní stěně lodi (foto r. 1999).

Obr. 12: Hostouň, kostel sv. Jakuba, vrchol hrotitého pasu v severní zdi věže (foto r. 2000).

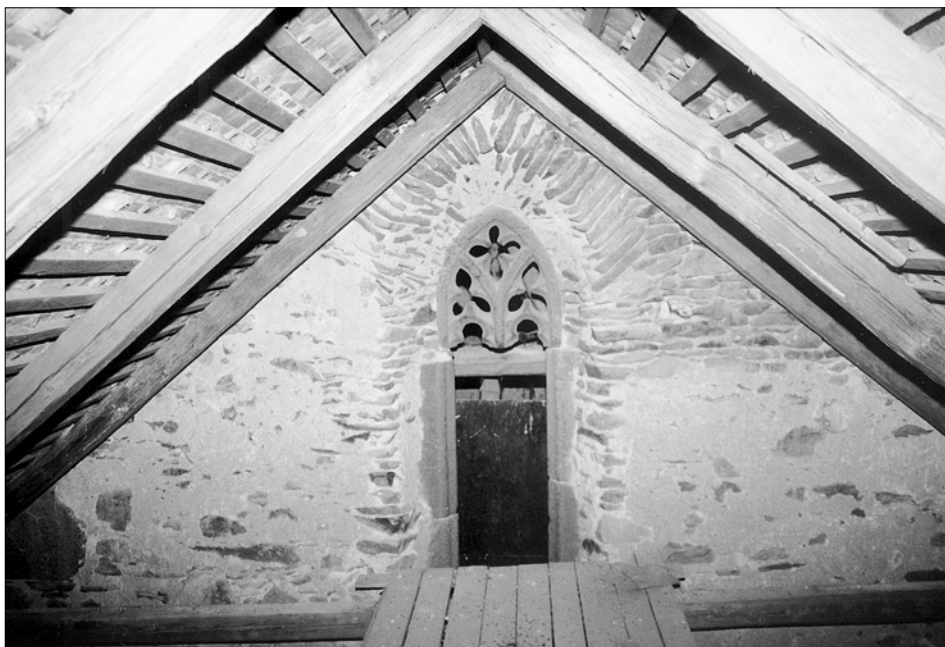
razení kostela z 1. poloviny 17. století existovalo toto poschodí již tehdy a vzniklo patrně v průběhu 2. poloviny 16. století. Patro osvětlují tři okna, jejichž cihelné záklenky a špalety plynule přecházejí do kamenného zdiva, které je na rozdíl od spodní části věže promíšeno cihlami. Ve vý-

Obr. 13: Hostouň, kostel sv. Jakuba, jižní fasáda věže s oknem bývalé gotické zvonice (foto r. 1998).

Obr. 14: Hostouň, kostel sv. Jakuba, kostelní věž s gotickým oknem a armaturou v nárožích, pohled z půdy lodi (foto r. 1999).

Obr. 15: Hostouň, kostel sv. Jakuba, gotické okno věže, pohled z půdy lodě (foto r. 1999). Všechny snímky a kresby autor ve spolupráci s Z. Procházkou st. při zaměřování a zpracování dokumentace.

chodní stěně věže jsou nad venkovní římsou proraženy dva malé otvory, jejichž využití se nepodařilo objasnit. Při některé z pozdně barokních přestaveb byla věž zvýšena o šesté patro, v němž je umístěn hodinový stroj. Toto patro kryje strop

složený z cihelných kleneb zaklenutých do travers. Na něm již spočívá krov věže vybudovaný rovněž po požáru v roce 1877, který tvoří mohutný jehlan doplněný v rozích střechy čtyřmi štíhlými špicemi. S nimi nebylo v původním projektu počítáno a na výkres byly doplněny až při realizaci stavby (obr. 8).

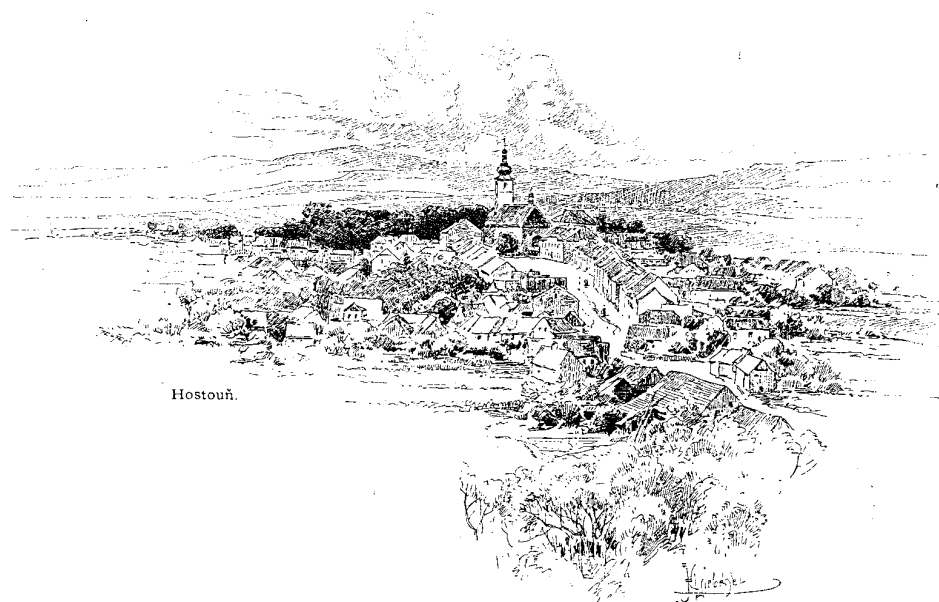
Kompaktní hmota průčelí kostela provázaná s gotickou věží, sedlový portál zasazený in situ v severní stěně lodi i její gotická okna zcela mění stář kostela i jeho postavení v sakrální architektuře západních Čech. Prozatím mimo možnosti objektivního datování zůstávají konstrukce presbytáře, na nějž se v ose napojuje barokní sakristie. Ve spojitosti se zásadní změnou v datování stavby hostouňského kostela se objevuje řada

souvislostí i prozatím otevřených otázek, které dříve zcela opomíjenou barokní stavbu zařadí mezi nejvýznamnější ukázky gotické církevní architektury jihozápadních Čech. Samotná věž s gotickou zvonicí je jedinou, téměř komplet-

ně dochovanou stavbou svého druhu na Domažlicku i širším jihozápadě Plzeňska. Hostouňská věž vyplňuje jako jediná v regionu dosud volný časový prostor mezi věžemi románských a raně gotických kostelů (např. Bukovec, Úboč) a věžemi většiny ostatních venkovských kostelů, k jejichž výstavbě dochází teprve od konce 15. století. Stavbu gotického kostela s analogicky umístěnou věží se prozatím v českém prostředí nelézt nepodařilo. Se stejným neúspěchem se setkáváme i při hledání analogických staveb v pohraničí Bavorska a blízké Horní Falce. Toto schéma běžné na barokních i klasicistních stavbách kostelů je v gotice naprosto ojedinělé.

Na svoji dobu kvalitní stavbě věže odpovídal svými rozměry a jistě i vybavením kostel. Původní podoba chrámu je zcela spekulativní. Značná výška gotických oken v severní zdi lodi, která údajně převyšovala záklenky současných oken naznačuje, že se patrně jednalo o sálový prostor. Zda tímto typem lodi byl kostel vybaven od počátku, nebo po pozdně gotické přestavbě, není dnes možné rozhodnout. Pozdně gotická loď mohla být zastřešena vysokým valbovým nebo jehlancovým krovem. Jeho sklon a založení ve směru ke zdivu věže určuje poloha okna gotické zvonice a otisky na bocích věže.

Značně obtížné je rovněž datování této atypické stavby. Tvarosloví robustních okenních kružeb složených ze čtyřlistu a trojlistů navozuje dojem raného období gotiky a lze je snad obecně zařadit před polovinu 14. století. Srovnatelné vzory kružeb musíme hledat spíše v sousední Falci, kde Hostouňští vlastnili určité majetky a odkud snad přišli kameníci i stavitel chrámu. Nečetné historické zmínky o Hostouni napovídají, že vhodná doba pro výstavbu svatyně nastala spíše v průběhu 2. poloviny 14. století, kdy byl hos-

Obr. 16: Hostouň, pohled na městečko s kostelem před požárem v r. 1877.

touňský statek sjednocen v rukou Protivce z Hostouně.

Na základě překvapivých výsledků stavebně historického průzkumu musíme zásadně přehodnotit nejen skutečnosti o podobě a stáří kostela samotného, ale i představy o významu a moci jeho světských stavebníků. Porovnáme-li délku lodi hostouňského kostela s původními rozměry lodi středověkých kostelů v nedalekém arcibiskupském Horšovském Týně (kostel sv. Apolináře a sv. Petra a Pavla) zjistíme, že hostouňský kostel je svými rozměry o 1 - 2 m převyšuje. Z tohoto pohledu se nám středověká Hostouň jeví jako významná příhraniční lokalita, s níž má dnešní zanedbaná obec jen velice málo společného.

Literatura:

- Kolektiv, 1911, Království české IV. jihozápadní Čechy, Praha
 Liebscher, K., 1913, Der politische Amtsbezirk Bischofteinitz, Horšovský Týn
 Poche a kol., 1977, Umělecké památky Čech I, Praha
 Procházka, Z., 1998, Kostel Všech svatých v Horšově, Průzkumy památek II/1998, Praha, 86 - 92
 Procházka, Z., 1999, Historické náhrobníky okresu Domažlice, Plzeň
 Royt, J., 1999, Obraz a kult v Čechách 17. - 18. století
 Sedláček, A., 1893, Hrady, zámky a tvrze Království českého IX., Praha
 Sommer, J. G., 1839, Das Königreich Böhmen, Klattauer Kreis, Praha

ST. JAKOBSKIRCHE IN HOSTOŮŇ/HOSTAU

Die St. Jakobskirche in Hostouň/Hostau bei Domažlice/Taus gehört zu den Denkmälern, deren Erkenntnis wir einstweilen manches schuldig bleiben. Bei der Oberflächenuntersuchung des Baus um die Wende der Jahre 1999 und 2000 wurde festgestellt, dass die bisher für einen barocken Neubau gehaltene Kirche, mittelalterlichen Ursprungs ist und einen einzigartig erhaltenen gotischen Turm beinhaltet.

Der ersten historischen Erwähnungen über Hostouň/Hostau begegnen wir im Jahre 1238, als der Besitzer der Adelige Gumpert war. Die ältesten historischen Vermerke der Kirche beziehen sich auf das Jahr 1360. Kurz danach kommt es zu der Vereinigung des bisher geteilten Gutes in den Händen Protivec von Hostouň/Hostau. Wahrscheinlich spätestens in diesen Zeitraum kann man den Aufbau einer neuen, großzügig gegründeten Kirche setzen.

Von ihrem Bau ist der Turm mit dem ehemaligen Glockenturm, der durch drei Maßwerfenster beleuchtet war, erhalten geblieben. Völlig vereinzelt ist für diesen Zeitraum die Platzierung des Turmes an der Stirnseite der Kirche. Das Schiff mit dem erhaltenen mittelalterlichen Portal übertraf an seinem Ausmaß nicht nur die Bauten der Dorfkirchen in der Umgebung, sondern auch beide Kirchen in dem nahen erzbischöflichen Horšovský Týn/Bischofteinitz. Die Abbildung der Kirche aus der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts belegt, dass sie damals im Vordach mit einem Verteidigungs-Fachwerk-Halbgewölbe versehen wurde. Sichtbar sind auch Schlüsselscharten, die in der Friedhofsmauer durchgebrochen wurden. In der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts wurde die Kirche im Zusammenhang mit der Unterbringung einer marianischen Gnadenstatue im barocken Stil hergerichtet. Letzte ausgeprägte Instandsetzungen des Heiligtums, reich durch Text und Bild dokumentiert, verliefen nach 1877, als die Kirche ausbrannte.

Auf Grund der Ergebnisse der baugeschichtlichen Untersuchung müssen wir nicht nur die Vorstellungen über die Gestalt der Kirche grundsätzlich umwerten, sondern auch die Bedeutung des mittelalterlichen Dorfes Hostouň/Hostau und seiner Besitzer in der Geschichte der breiteren Region. Der Turm der Kirche in Hostouň/Hostau, der durch seine Platzierung in dem Organismus des Baus beachtenswert und durch sein Alter und seine Erhaltung einzigartig ist, hat einstweilen in der Region des Südböhmens und des anliegenden Bayerns keine vergleichbare Analogien.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche auf der ersten Abbildung aus der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts, deren Handlung sich auf das Jahr 1427 bezieht (Depositorium des Schlosses in Horšovský Týn/Bischofteinitz).

Abb. 2: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche auf der zweiten Abbildung aus der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts. Gut bemerkbar ist das Fachwerk-Halb-

geschoss der Kirche. Auf dieser Abbildung ist das Halbgewölbe von dem Mauerwerk verhältnismäßig ausgeprägt abgesetzt und erweckt eher den Eindruck einer Verteidigungs-Senkscharte (Depositorium des Schlosses in Horšovský Týn/Bischofteinitz).

Abb. 3: Hostouň/Hostau, analytischer Plan mit der Bezeichnung der vorausgesetzten Bauphasen der Kirche. Mauerwerk: 1 - gotisch, 2 - nicht bestimmt, wahrscheinlich noch mittelalterlich, mit markanten barocken Herrichtungen in oberen Partien, 3 - barock, 4 - neuzeitlich

Abb. 4: Hostouň/Hostau, Ansicht des Städtchens mit der Kirche in den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts, Zeichnung nach einer alten Fotografie und der Gemeindechronik von Hostouň/Hostau.

Abb. 5: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, Querschnitt des Schiffes (b-b') mit der Ansicht der Empore und des Turmes, Skizze der Situation aus dem J. 2000. Mauerwerk: 1 - gotisch, 2 - barock, 3 - nach 1877.

Abb. 6: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, Schnitt des Turmes (a-a') mit der Ansicht der Südwand, Vermessung aus dem J. 2000. Mauerwerk: 1 - gotisch, 2 - wahrscheinlich Renaissance-, 3 - barock, 4 - vom Ende des 19. Jahrhunderts.

Abb. 7: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, Dokumentation für die Instandsetzung der Kirche aus dem J. 1808 (SOA Plzeň/Pilsen, Zweigstelle Klatovy/Klettau).

Abb. 8: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, ein Teil der Dokumentation für die Instandsetzung der Kirche aus dem Jahre 1877. In dieser Gestalt hat sich die Kirche, ausgenommen die kleinen Herrichtungen, bis heute erhalten (SOA Plzeň/Pilsen, Zweigstelle Klatovy/Klettau).

Abb. 9: Hostouň/Hostau, Landkarte der herrschaftlichen Grundstücke und Bauten aus dem Jahre 1801, auf der außer der eigentlichen Kirche auch die Kirche des Körpers Christi und das Pfarrhaus eingezeichnet sind (SOA Plzeň/Pilsen, Zweigstelle Klatovy/Klettau).

Abb. 10: Kolorierte Abbildung der Schmerzensreichen Muttergottes von Hostouň/Hostau aus dem Jahre 1728 (SÚA Praha, Fonds APA).

Abb. 11: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, gotisches Schulterbogenportal in der Nordwand des Schiffes (Foto aus dem J. 1999).

Abb. 12: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, Gipfel des spitzigen Gurtes in der Nordmauer des Turmes (Foto aus dem J. 2000).

Abb. 13: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, südliche Fassade des Turmes mit dem Fenster des ehemaligen gotischen Glockenturmes (Foto aus dem J. 1998).

Abb. 14: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, Kirchturm mit dem gotischen Fenster und der Armatur an den Ecken, Blick von dem Dachboden des Schiffes (Foto aus dem J. 1999).

Abb. 15: Hostouň/Hostau, St. Jakobskirche, gotisches Fenster des Turmes – Blick von dem Dachboden des Schiffes (Foto aus dem J. 1999). Vermessung mit dem Maßband aus dem Jahre 1999). Sämtliche Fotografien und Zeichnungen der Autor, behilflich bei der Vermessung und der Verarbeitung der Dokumentation Z. Procházka sen.

Abb. 16: Hostouň/Hostau, Ansicht des Städtchens mit der Kirche vor dem Brand im Jahre 1877.

(Übersetzung J. Kroupová)